

CAPVT I.

QUALITATES REMEDIO-
RVM INSITAE.

§. 43.

Remedia pharmaceutica simili modo, vt simplicia, agunt; hoc est, corporis humani partes magis minusue afficiunt et mutationem inducunt, qua inducta praeternaturalis corporis status tollitur, sicque salutare effectus manifestantur. Effectus hos ab insitis cuiuscunque remedii qualitatibus, sensu percipiendis, seque in corpore humano manifestantibus, simulque ab ipsa fluidarum solidarumue partium, apte istis respondentium, constitutione dependere, certum est. Atqui cum animalis hominum pars seu corpus eorundem ex duabus tantum partibus, fluidis nempe et solidis, constet, his autem peculiare qualitates insint, quae a remediis ingestis vel augmentum capiunt vel imminutionem patiuntur, ad hasce qualitates praecipue respiciendum esse, arbitramur. Multum enim in hac re positum esse, intenta in facienda medicina obseruatio ostendit; sique verae et genuinae remediorum qualitates eruuntur et certo definiuntur, neque ad eas, quae a peculiari quadam constitutione morbi aut ipsius aegrotantis natura dependent, nimis cito respicitur, multum quoque vtilitatis in praxin redundare et sic dictas vires specificas multo facilius explicari immo et detegi posse, asserere non dubitamus.

C 5

§. 44.

§ 44.

Primo ad irritabilitatem solidarum partium respiciendum est, quippe quae a remediis vel mediate vel immediate augeri minuique potest. Ad solida quod spectat, ex terra et glutine ea constare, certum est: gluten autem id esse, quod cohaesionem efficit, observationes et phaenomena suadent. Nunc gluten vel nimis spissum vel nimis tenue reddi potest, hinc cohaesionem morbose mutari, sequitur. Porro gluten ex terra, aqua, salina et inflammabili substantia atque aere fixo constare, experimenta ostendunt. Inflammabilis ista substantia inter reliquas ad motum apta est, inque motu constituta reliqua mouet. Huic proxime accedit salina substantia, quae particulas quasdam in mixtione fouet, quae maximam cum quibusdam inflammabilis substantiae particulis affinitatem habent. Hinc itidem ad motum, lentiore tamen, apta censenda est. Quamdiu igitur haecce principia cum terra et aqua coniuncta sunt certaue mixtionis proportio manet, in glutine quies est: quodsi autem alterutrum istorum principiorum vel vtrumque a simili quadam substantia, in motu iam constituta, augmentum capit, mixtionis proportio mutatur, partes glutinis in motum nunc rapiuntur et quies cessat. Phaenomenon hoc irritabilitatis nomine hodie insignitur.

§. 45.

Irritabile itaque cum Ill. Hallero, qui primus accuratam perspicuamque huius phaenomeni explanationem dedit, in glutine quaerimus, id vero
 fe

se ipsum non mouere sed motuum tantum capax in corpore animali uiuo ab alia summe mobili substantia in motum duci, statuimus. Id itaque, quod mouet, neruus habet. Atque ita in naturali statu res se habere videtur. Minime vero negandum est, irritabile istud absque neruosa materie a substantia quadam, in motu iam constituta inque corpus ingesta, itidem in motum duci. Si enim compedes, quibus inflammabilis substantia retinetur, rumpuntur, vel si inflammabilis substantia a simili substantia, in motu tamen constituta, augmentum capit, ita, vt ipsa nunc compedes seu vincula rumpat, in vtroque casu substantia ista inflammabilis in motum erumpit et effectus sequitur, qui irritabili adscribitur. At vero, cum neruorum fibrae simul cum muscolari fibra connectantur, fieri etiam solet, vt plurium remediorum particulae, vtpote in motu constitutae, nerueis fibrillis simul applicentur, hasque afficiant; quo facto fluidum nerueum copiosius allicitur, aduectum vero fibram muscularem irritat et ad motum disponit, sicque efficit, vt glutine mutato mutatio in fibra solida tuncque mutationes in fluidis, ab ista dependentes, proueniant. Praeterea id quoque concedendum est, nonnullas remediorum particulas immediate in gluten fibrae muscularis agere hocque mutare, ita, vt irritabilitas vel augeri vel imminui vel deleri prorsus possit.

§. 46.

Ergo prima remediorum qualitas irritatio est. Manifestatur ea et remediis inesse cognoscitur ex stimu-

mu-

mulo, qui ore exceptus linguaeque (n) impressus sensum excitat, qui a sapore adhuc distinguendus est. Quodcunque igitur remedium sensum in lingua excitat, id, irritantibus particulis instructum, nos monet, hasce particulas in motu plus minus vehementi constitutas iam esse, et solidis partibus nunc intra corpus applicatas gluten eorum ita mutare, ut ea in motum cieantur. Iam vero eadem fibrillis nerveis, in musculari fibra dispersis, applicantur, hincque fit, ut stimulo hoc, in sensorio communi percepto, fluidum nerveum maiori in copia affluat, hocque, ut stimulus iste remoueat, fibram muscularem magis sollicitet; quo facto fibra muscularis, et a particulis remedii irritantibus et a fluido nerveo irritante irritata, ad stimulum remouendum magis apta redditur magisque mouetur, adeo, ut stimulus remotus nunc ad alias partes deferatur, vel intra corpus vires amittat vel demum ex corpore eliminetur.

§. 47.

Si remediorum particulae, in motu iam constitutae, cum aliis particulis minus actiuis vel plane iner-

n) Vitrum antimonii, regulus eiusdem aliaque corpora nullum stimulum linguae imprimere et tamen maxime irritare, notum est. Verum ad euolutionem particularum agentium hincque ad particulas vel adhuc quietas vel in motu constitutas attendamus, necesse est. Id enim certum est, substantias, quae linguae sensum imprimunt, particulas agentes iam euolutas inque motu constitutas fouere, quae vero nullum sensum excitant et ventriculorum tamen, intestina etc. vellicant et irritant, earum particulas in ventriculo tantum euolui inque motum duci, arbitramur.

inertibus coniunguntur, sicque in motu plus minus impediuntur, alia qualitas exoritur, a prima tamen non nisi gradu distincta, quae, cum per hanc ipsam in lingua sensus magis distinctus excitetur, sapor vocatur. Is itaque ostendit, remediis particulas inesse, in motu constitutas, hinc irritantes (o), ita tamen, vt, cum particulae istae actiuae ab aliis inertibus plus minus in actione seu motu imminuantur, remedia sapore donata, fibram muscularem quidem irritent, sed minus, quam illa, quae absque sapore distincto vehementem et vrentem quasi sensum linguae imprimunt. Primarias saporis species in dulcedine, aciditate, amaritie, falsedine reperies, reliquas, maxime compositas exque his prouenientes pro cardinalibus non habebis.

§. 48.

o) Corpora, sapore donata, non adeo irritare ac ea, quae vrentem linguae stimulum, vt piper, oleum caryophyllorum etc. imprimunt, negandum non est. Minime tamen confundas ea corpora, quae saporis lenitate aut dulcedine incautos decipiunt inque ventriculum ingesta, vehementer stimulant et inflammant, vt Baccae Mezeraei solent. In his enim cum particulis sapidis, dulcibus, leniter stimulantibus, alias summe irritantes coniunctas, intricatas tamen, esse, non nisi in ventriculo aut aliis remotioribus partibus sese euoluentes, statuendum est, idque experimentis adeo interdum probatur. Ad euolutionem autem maxime respiciendum esse, multa phaenomena suadent. Sic cupri limatura, si nullum in corpore detur menstruum conueniens, non soluitur, nec consequenter euoluitur, hinc nullam noxam infert, menstruo autem praesente, e. g. acido, in intestinis hospitante, arroditur, noxiae particulae euoluuntur et multa deinde incommoda producuntur.

§. 48.

Cum gluten partes terreas coniungat, nexus plus minus firmus erit, prout glutinis indoles est. Id nunc vel laxius vel firmitus reddi potest: hinc aliae duae qualitates remediorum notandae sunt, quarum altera sensu adstrictorio altera leniente vel demulcente vel emolliente in lingua manifestatur. Adstringentia remedia, quorum leniora roborantia dicuntur, particulas quidem in motu constitutas, sed alias, inertes, interdum intricatas magis, semper tamen in copia coniunctas fouent: hinc ea, in corpus ingesta fibraeque solidae applicata glutinis particulas mobiles in motum nunc ducunt, sed simul inertes suas his implicant cumque mobilibus intertextas reddunt, sicque glutinis particulas antea motas propriasque in motu constitutas figunt et gluten tenacius firmitusque reddunt.

§. 49.

Aliter agunt remedia, quae emollientem sensum linguae imprimunt. His enim particulae quidem motuum capaces insunt, sed adeo cum inertibus, compluribus quidem, coniunctae et fixae redditae, ut fibris solidis applicatae glutinis particulis se immisceant et mobiles eiusdem ita separent, ut quaelibet, solitaria fere facta, hinc inde remoram reperiens in motu imminuatur huiusque imminutionem plus minus patiat, prout particulae inertes cum multis, motuum capacibus iisdemque adhuc intricatis, coniunctae vel parcius vel copiosius tuncque vel profundius et intimius vel laxius et superficialitatenus glutinis particulas pe-

ne-

netrant. Quo facto, glutine nunc aucto particulisque mobilibus in motu magis imminutis nexus solidorum laxior fit solidisque status inducitur, qui laxitas vocatur; simul autem mobilibus istis glutinis particulis magis a se inuicem diductis inque motu valde imminutis irritabilitatem etiam immiui, sequitur.

§. 50.

Attamen recensitae hactenus remediorum qualitates mutationibus tantum, quas patiuntur solida, causas praebent. Quamuis autem quatuor duntaxat earum enumerentur, neque vnquam negandum sit, adhuc plures deprehendi et dari posse, illas tamen cardinales seu praecipuas esse, reliquasque ex his componi, quiuis attentus rerum naturalium obseruator concedet. Jam quoque qualitates commemorandae sunt, quae mutationi in fluidis suboriundae occasionem largiuntur, quaeque eodem modo suis se manifestare solent signis.

§. 51.

Fluida corporis humani pleraque, sensu percipienda, ex substantia aquosa, salina, terrea et oleosa componi, experimenta ostendunt. Atque cum fluida haec iidem certo respectu cohaereant, cohaesionem hanc a simili materie conglutinante, in ipsis tamen substantiis constitutiuis quaerenda, dependere, deprehendimus. Jam vero haecce materies vel nimis rara vel nimis densa reddi potest; quocirca, cohaesione nunc mutata, fluida vel nimis rarefacta vel condensata nimis euadere, sequitur.

Probe

Probe tamen et nimis aucta et nimis imminuta particularum constituentium cohaesio a disiunctione et inspissatione fluidi seu totius massae distinguenda est. Haec enim, disiunctio nimirum et inspissatio, ad aggregationem duntaxat particularum ad vniuersam massam allatarum pertinet, illa autem, cohaesio nempe ad mixtionem cuiuslibet partis integrantis spectat. Ex quibus itaque, fluida vel nimis densa nimisque rara, vel nimis spissa nimisque tenuia reperiunda esse, patet (p).

§. 52.

Cohaesionem hanc fluidorum ab ipsis remediis augeri nunc minuique posse, ex praecedentibus coniiicimus. Itaque duplex remediorum qualitas notanda venit; altera, quae in producenda condensatione, altera, quae in praestanda resolutione materiae cohaerentis consistit. Condensantur fluida, quando substantiae aquosae superfluae vel auferuntur vel terreae et oleoso-salinae superadduntur cumque aquosis exactae miscentur. Rarifi-

p) Differentiam hanc inter condensationem et spissitudinem atque inter raritatem et tenuitatem vero fundamento niti, experimur. Sic sanguis spissus neque tamen densus esse potest. Si enim intra partes fluidi integrantes plures terreae absque cohaesione arctiori accumulatur, fluidum quidem spissius fit, cohaesio vero non augetur. Sic quoque aquosae partes interdum accumulari possunt in sanguine, neque eadem cum sanguineis particulis cohaerere. Hinc licet insignis interdum copia particularum aquearum adfit, sanguinis tamen particulas integrantes, naturalibus densiores, diceremus fere, sicciores deprehendi, hypochondriacorum et melancholicorum quorundam corpora, forte etiam hydropicorum, ostendere videntur.

refiunt vero fluida, quando terreae substantiae et oleosae vel imminuuntur vel aquosae superadditae cum terreis et salino-oleosis arctius combinantur. Hinc alia remedia condensantium alia resolventium nomine insigenda esse, putabis. Condensantia sensu adstringitorio vel acido adstringente vel amaro adstringente, in lingua excitato, cognoscuntur, resolventia autem saporem vel dulcem, vel acidum lenem vel salsum vel amarum vel vrentem vel ex his mixtum in lingua excitant.

§. 53.

Densitatem a spissitudine et rarefactionem a tenuitate distinguendam esse, monuimus: hinc duplex iterum nascitur remediorum qualitas, quarum altera inspissationis altera attenuationis notionem inuoluit. Inspissantur fluida, quando particulae terreae seu mucilagineae in fluidis coacervantur, neque tamen cum particulis constitutivis intime coniunguntur, interim tamen has in motu constitutas refrenant motumque compescunt. Attenuantur vero fluida, quando particulae aqueae accumulatur nec cum particulis constitutivis combinantur, sed integrantes ab integrantibus disiungunt et actiuitatem earundem imminuunt. Hocce igitur respectu alia remedia in-
crassantia alia diluentia vocanda sunt. Illa, in-
crassantia nimirum, saporem vel viscidum vel vrentem
exsiccantem vel acidum austerum adstringentem
excitant, diluentia blandam refrigerantem quasi
sensationem in lingua producent.

D

§ 54.

§. 54.

Verum ad densitatem non solum et raritatem, spissitudinem et tenuitatem humorum sed ad blandam quoque et acrem eorundem indolem respiciendum est. Quapropter duae iterum notandae sunt qualitates, quarum altera in inuolutione, altera in correctione acris consistit. Conseruatur blanda humorum indoles aut restituitur, quando particulae actiuae in euolutione vel impediuntur, vel euolutae iam inque motum praeternaturalem ductae inuoluuntur, ita, vt gluten elementare vltius aggredi inque similem motum ciere nequeant. Corriguntur vero humores acres, quando vel particulae naturales euolutae nouam profus indolem acquirunt cumque naturalibus rursus coniunguntur, vel quando peregrinae particulae acres actiuae allatae vel aliam minus noxiam naturam induunt vel etiam in actiuitate destruuntur et ad eliminationem disponuntur. Remedia, quae id praestant corrigentia, illa vero inuoluentia nuncupabis. Haec inuoluentia seu demulcentia saporem viscidum blandum subdulcem excitant; corrigentia vero sapore acido, amaro, dulci, falso et mixto se manifestant.

§. 55.

Hae remediorum qualitates sensu, in lingua excitato, percipiendae vim suam atque efficaciam in fibram tantum muscularem et humores, sensu percipiendos exercent; dantur tamen aliae, non nisi odore dignoscendae qualitates, quae praeter vim, quam in fibra musculari et humoribus produ-

dunt,

dunt, aliam insuper in nervos imprimis exercent. Itaque ad odorem gratum reficientem, foetentem, caput grauantem, nauseosum, balsamicum, spirituosum et sensationem singularem, nares fortiter ferientem, attendendum est. Ex his, tanquam primariis, alias mixti odoris species produci, experimur, quando ad eas qualitates attendimus, quae sapore imprimis distinguuntur. Tale quid enim, quod saporis praecipue est, odore etiam dignosci, certum est. Sic odor interdum dulcis, amarus, vrinofus etc. reuera distinguitur, quae vero species mixtae omnino censendae sunt.

§. 56.

Remedia, odore grato reficiente, vt citri cortex, instructa substantiam simplicius mixtam, a particulis inertibus fere liberam inque motu constitutam manifestant, quae neruis excepta eorum fluidum motumque huius augere videtur. Foetentia autem substantiam produunt, quae motum fluidi neruei fortiter refrenat, eundemque inordinatum factum tollit et regularem reddit. Fortius id praestare solent, quae odorem, caput grauantem, de se spargunt, quaeque tamen, si vehementius agunt, motum prorsus sufflaminant. In vtroque casu sensibilitas imminuitur et interdum tollitur. Nauseosus odor substantiam adesse denotat, quae motum fluidi neruei accelerat, infimul tamen irregularem reddit. Remediis, quibus balsamicus odor esse solet, substantia inest, quae nerueum fluidum quasi condensare, condensatum paulo citius et cum constantia quadam mouere videtur. Aliter se habent

remedia, spirituoso odore instructa: ea enim fluidum nerueum citissime mouent et irregularem eiusdem motum nunquam corrigunt, immo regularem interdum irregularem efficiunt. Idem fere de illis dicendum est, quibus substantia valde volatilis, nares quasi rodens et vellicans inest, quippe quae fluidum nerueum violenter mouet et motum eius irregularem saepe reddit.

§. 57.

Praeter hanc vim, quam in neruis edunt, odorata corpora, aliae etiam vires in fibra musculari et humoribus densioribus expectandae sunt. Sic grate spirantia et reficientia remedia stimulum fibrae musculari applicant, diu non inhaerentem, sanguisque partem oleosam in motum quidem ducunt et attenuant, cum aquosa tamen coniunctam seruant. Foetentia vero leniorem quidem stimulum inducunt, diutius tamen inhaerentem, oleosam sanguinis partem attenuant et mouent, aquosam dissipant et siccitatem inducunt. Idem fere valet de iis, quae odore, caput grauante, instructa sunt. Haec enim paulo maiorem, neque tamen adeo vehementem, stimulum applicant, oleosam sanguinis partem vehementius paulo exagitant magisque exsiccant. Nauseosa quidem stimulum applicant, sed, fluida alliciendo, debilitatem inducunt, fluida attenuant et ad motum putredinosum disponunt. Balsamica lente, constantius tamen fibram muscularem stimulant, oleosam quidem sanguinis partem in motum cient, sed cum terrea magis coniungunt, hinc motum putredino-

no-

nosum cohibent et cohaesionem augent. Spirituosa fibram vehementer stimulant, saepius tamen applicata irritabile quasi delere videntur, fluida primo in motum ducunt, paulo post autem, fluidioribus partibus dissipatis, condensant. Quae tandem substantiam valde actiuam, volatilem, vrentem quasi naribus applicant remedia, ea et fibram solidam valde stimulant, et gluten elementare dissolunt et vniuersalem fere humorum resolutionem inducunt.

§. 58.

Notandum tamen est, omnes has recensitas qualitates et augeri et minui posse, prout plures paucoresue particulae peregrinae, magis compositae et visibiles cum mobili illa substantia, odore tantum dignoscenda, coniunctae sunt. Multum autem ab adiunctis his particulis dependere, quotidie fere experimur, siquidem remedia odorata aliter agunt in substantia, aliter si diuersimode soluta sunt. Caeterum haec, quae haecenus dicta sunt, pro rebus mere inanibus habenda non esse, certo persuasi sumus, simulque optamus, vt ad odorem et saporem magis attendatur, haeque qualitates, accuratius disquisitae, magis magisque demum definiantur.